

SREDNJE STROKOVNE IN POKLICNE ŠOLE

I. Uvod

Sodelujoči v skupini so izpostavili pomen načrtovanja konkretnih izboljšav, nujno oceno trenutnega stanja in pogled za nazaj (analizo), problem zaostajanja šolskega sistema za razvojem gospodarstva in razvojem tehnologije.

Slovenski sistem poklicnega in strokovnega izobraževanja (PSI) je bil zasnovan sredi 90-ih let (glej Bela knjiga, 1995), obstoječa struktura je bila postavljena v Izhodiščih za razvoj izobraževalnih programov v letu 2001. Dokument je bil razvit v skladu s sodobnimi evropskimi načeli PSI in je v sistem vgradil socialno partnerstvo, fleksibilnost in prehodnost izobraževanja po poklicni vertikali, avtonomnost izvajalcev, kompatibilnost z evropskimi sistemi, praktično izobraževanje, odprti kurikul ter modularnost. To je šolski model, ki želi mlade vzporedno pripravljati na poklic in nadaljnje izobraževanje, ob tem pa razvijati splošno izobrazbo in krepiti sposobnost aktivnega državljanstva. Poklicno in strokovno izobraževanje je sistem, ki pripravlja posameznika na poklicno oz. karierno pot ter na vsakodnevno življenje v družbi, poleg tega odpira poti za nadaljnje izobraževanje. PSI je sistem, znotraj katerega so vsi procesi usmerjeni v odkrivanje in razvoj potenciala in talentov posameznika. Ti bodo omogočili, da posameznik postane zadovoljna oseba, aktiven državljan in uspešen strokovnjak.

PSI mora zato s svojimi metodami in oblikami posnemati situacije delovnega okolja in našega vsakdana, v katerih se mora vsak posameznik znajti, jih kritično ovrednotiti ter problemsko pristopiti k reševanju le-teh. PSI mora biti osnovano na realnih in avtentičnih poklicnih in življenjskih situacijah ter z aktivnim in sodelovalnim učenjem razvijati zmožnosti dijakov/vajencev za ustvarjalno, učinkovito in etično delovanje v poklicu, družbenem in zasebnem življenju.

Poklicno in strokovno izobraževanje na sistemski ravni že več kot dve desetletji ostaja skoraj nespremenjeno, demografsko, tehnološko, gospodarsko in družbeno okolje pa se je v tem obdobju intenzivno spreminjalo. Posledično je prišlo do velikih vrzeli med predpostavkami sistema in njegovim izvajanjem, do velikih razlik med izvajalci sistema oz. šolami ter povečanih neskladij med pričakovanji udeležencev in deležnikov sistema (dijaki, učitelji, socialni partnerji, terciarna raven izobraževanja, odločevalci, strokovna javnost, starši in drugi).

V času uveljavljanja modela PSI oz. v šolskem letu 1998/99 se je v 1. letnik srednješolskega izobraževanja vpisalo skoraj 30.000 dijakov in dijakinj, v šolskem letu 2020/21 pa ob približno enaki strukturi šol dobrih 20.000. V dvajsetih letih se je število vpisanih v programe NPI in SPI zmanjšalo za polovico, število vpisanih v gimnazijske programe za tretjino, število vpisanih v SSI pa za desetino. Skupno je v programe PSI v zadnjih letih vpisanih 2/3 srednješolske populacije (v šolskem letu 2022/23 je v programe NPI, SPI in SSI skupno vpisanih 15.325 dijakov in dijakinj oz. 66,7%).

Poleg že omenjenih demografskih oz. strukturnih sprememb srednješolske populacije sta za izvajanje in doseganje ciljev programov PSI velika izziva še bistveno povečan delež dijakov, ki niso obiskovali osnovne šole v Sloveniji (od 5% do 50%, odvisno od programa) ter hitro naraščajoč delež dijakov s posebnimi potrebami.

Na razvoj in izvajanje programov PSI imajo tehnološki dejavniki velik vpliv z vidika vsebine programov oz. strokovnih področij in z vidika izvedbe.

Od takrat do danes se je celotna družba praktično digitalizirala, še posebej nekatere gospodarske panoge, ki na večini delovnih mest uporabljajo računalnik kot primarno orodje. Področje izobraževanja se tehnološkemu razvoju na izvedbeni ravni zelo počasi prilagaja in digitalizacija pogosto pomeni zgolj uporabo enostavnih aplikacij. Posebej počasi se digitalizira področje ocenjevanja.

Zelo skromna je uporaba informacijske podpore pri upravljanju izobraževalnega sistema (podatki in dokumenti se praviloma še zmeraj izmenjujejo kot datoteke pdf) in vodenju njegovih institucij.

Slovensko gospodarsko okolje je po 25-ih letih mnogo bolj vpeto v mednarodno okolje, bistveno je povečan delež storitvenih dejavnosti v primerjavi z industrijo, multinacionalke so močno prisotne, zelo je povečano število majhnih in srednje velikih podjetij, velikih domačih podjetij pa skoraj ni več.

II. PREDLOG SPREMEMB POKLICNEGA IN STROKOVNEGA IZOBRAŽEVANJA

Predlogi so nastali v okviru Partnerstva za kakovosten in pravičen vzgojno-izobraževalni sistem, v skupini ravnateljev, učiteljev, predstavnikov Gospodarske zbornice Slovenije in CPI-ja.

1. Temeljno razmišljanje o razvoju poklicnega in strokovnega izobraževanja mora potekati v okviru **razprave o sekundarnem izobraževanju kot celoti**. Ločevanje razprave oz. sedanji pristop, ko se skoraj v celoti posvečamo splošnemu izobraževanju (gimnazijski programi), proti koncu ali ob robu razprav pa se na hitro izmenja še nekaj informacij o PSI, ni korektno do njegovih udeležencev, ki predstavljajo večinski del populacije dijakov in učiteljev. Menimo, da je petina populacije primerna za poklicno šolo z jasno usmeritvijo in močnim praktičnim izobraževanjem.
2. Enotno izobraževanje vseh, kasneje (npr. v 3. letniku) delitev na splošno/gimnazijsko izobraževanje in poklicno/strokovno izobraževanje.
3. Druga možnost je skupno izobraževanje vseh v PSI (poklicnih in strokovnih programih) in v 3. letniku različne možnosti glede na potrebe dijakov, vendar morajo vse poti voditi tudi v nadaljevalno izobraževanje (no dead ends).
4. Potrebno je **razviti nove srednješolske programe** z zagotovljenimi mehanizmi kakovosti, večjim odprtim kurikulumom, večjo fleksibilnostjo, s poudarkom na spretnostih in kompetencah. Potrebna je programska in kurikularna prenova ter uvedba novih pristopov pri pripravi izobraževalnih programov. Povečati je potrebno izbirnost modulov v predmetniku.
5. Povečati je treba vlogo socialnih partnerjev, brez katerih se sistem ne more razvijati. Njihova vloga naj bi bila pomembna pri postavljanju poklicnih standardov, pri načrtovanju in izvajanju izobraževalnih programov in evalvaciji dosežkov in kompetenc, še posebej pa pri izobraževanju mentorjev in pri zagotavljanju interesa delodajalcev za sprejem dijakov na praktično usposabljanje.
6. Dijaki morajo razviti ključne kompetence, kot so kompetence za trajnostnost, digitalne kompetence, podjetne kompetence in finančna pismenost, osebnostne in socialne kompetence, učenje učenja, medkulturna kompetenca, umetnost in državljanstvo, načrtovanje kariere ...
7. Posodobitve kurikulumov potrebujejo več elementov ključnih kompetenc in podporo dviga digitalnih kompetenc.

8. Izobraževalni sistem mora biti organiziran in podprt z ustreznimi viri tako, da vodi do zmanjševanja socialnih razlik. To velja še posebej za PSI. Preprečiti moramo naraščanje socialnih razlik in razlik med regijami, skrbeti za primerne načine komunikacije in odnose med mladimi; preprečevati moramo odtujenost od fizičnega dela in ročnih spretnosti, povečan materializem ...
9. Potrebno je redefinirati definicijo PSI in ga postaviti za temeljni steber vseživljenjskega učenja.
10. V strokovne svete je potrebno imenovati strokovno kompetentne in predane osebe.
11. Izobraževalne programe je potrebno združevati in poudariti skupne kompetence in spretnosti.
12. Potrebna je prenova mreže šol in načina financiranja oz. celovit premislek o izobraževalnem sistemu, ki je mnogo več kot samo pisanje izhodišč PSI ali prenova učnih načrtov.
13. Potrebna je programska in kurikularna prenova ter uvedba novih pristopov pri pripravi izobraževalnih programov in izvedbenih kurikulov, ki bodo fleksibilni, odprti in bodo lahko hitro odgovorili na nove potrebe trga dela in širše družbe (klimatski izzivi in trajnostni razvoj, digitalizacija, staranje prebivalstva, hibridne ekonomije itd.).
14. Pregledati je potrebno funkcije in vloge posameznih vrst programov in stopenj v PSI: pregledati 3 ključne vloge v PSI po posameznih vrstah in stopnjah programov; usposobljenost za vstop na trg dela, nadaljnje izobraževanje ter aktivno državljanstvo in osebni razvoj.
15. Razvoj širših programov je potrebno postaviti v prenovljen model razvoja poklicnih standardov, ki ne predvideva več samo ozkih standardov, vezanih na raven izobraževanja.
16. Potrebna je boljša koordinacija med vsemi ključnimi deležniki (MVI, Ministrstvo za delo, za gospodarstvo, okolje, digitalizacijo, zeleni prehod, socialni partnerji, strokovne inštitucije itd.) in izobraževalnimi, zaposlitvenimi, gospodarskimi, okoljskimi, socialnimi, migracijskimi in drugimi politikami.
17. Potrebujemo dobro koordiniran in celovit pristop pri načrtovanju, izvajanju in evalvaciji PSI.
18. V načrtovanje oz. prenavo/modernizacijo programov je potrebno vključiti strokovnjake s področja psihologije, pedagogike oz. področja, ki lahko program prilagodi dejanskim sposobnostim dijakov, ki se vpisujejo v programe PSI.

19. Potrebna je razprava o funkciji in prednostih/pomanjkljivostih modularizacije ter o potrebnih virih. Modularizacija ima lahko različne funkcije. Presoditi je potrebno, ali je modulna zasnova programov smiselna, saj drobljenje izvedbe povzroča slabši uspeh, ki posledično vpliva tudi na slabše počutje (duševno zdravje že tako pogosto socialno depriviligiranih mladostnikov).

III. ZAKLJUČEK ŠOLANJA

1. Potrebno je na novo in jasno definirati namen poklicne mature in njeno vlogo v celotnem izobraževalnem sistemu.
2. Redefiniranje vsebine strokovnega predmeta pri poklicni maturi.
3. Pri 4. predmetu poklicne mature (izdelek ali storitev z zagovorom) vsebina obvezno temelji na praktičnem primeru iz gospodarstva oz. javnega sektorja s sodelovanjem zunanjega mentorja.
4. Ustni interni izpiti se izvedejo med poukom in pri tem sledijo zgledu internih delov predmetov, ki ne obsegajo ustnega dela.
5. Pisni del mature se začne izvajati kasneje in se izvede v krajšem časovnem obdobju.
6. Dijaki SSI se v 3. letniku odločijo, ali bodo šolanje zaključili s poklicno ali splošno maturo. Šolanje nadaljujejo po različnih predmetnikih v ločenih oddelkih. Poklicna matura omogoča nadaljevanje šolanja v visokošolskih strokovnih, splošna matura pa tudi v univerzitetnih programih. S tem odpravljamo težave pri določanju primerjave med poklicno in splošno maturo ob vpisu. Dijaki PTI lahko opravljajo samo poklicno maturo. Če želijo opravljati splošno maturo, se po uspešno opravljenem SPI vključijo v 3. letnik programa SSI, ki pripravlja na splošno maturo.

IV. KADRI

1. Pripraviti je potrebno celovito **strategijo razvoja kadrov** v PSI in nasloviti izzive na tem področju: hitro starajoči se učitelji v PSI, pomanjkanje učiteljev strokovnih modulov v PSI, majhna prehodnost učiteljev in strokovnjakov s trga dela.
2. Celovito urediti nadaljnji razvoj **usposabljanja učiteljev**, nagrajevanje in napredovanje ter dvig njihovega ugleda itd.
3. **Usposobiti učitelje** za opolnomočenje dijakov in vajencev, da bodo lahko v večji meri sooblikovali proces učenja, razvoj talentov in karijerne poti: portfolio, individualizacija.
4. **Podpreti inovativne učitelje** in omogočiti prehod v novo stanje za šole, ki so pripravljene ter se želijo odzvati na zahteve sedanjosti in pričakovanja prihodnosti.
5. Učitelji strokovno teoretičnih predmetov in praktičnega pouka morajo nujno prehajati **v sfero dela** in se nato vračati v šolo.
6. Uvajanje novih pedagoških pristopov učenja in poučevanja, ki temeljijo na sodelovanju in povezovanju vseh učiteljev (strokovnih modulov, praktičnega izobraževanja, splošnih predmetov) in mentorjev v delovnem procesu pri doseganju ciljev izobraževalnega programa in kompetenc dijakov in vajencev ter opolnomočiti

dijake in vajence, da bodo lahko v večji meri sooblikovali svoj proces učenja, razvoj svojih talentov in karijerne poti.

Šole se moramo hitro odzvati na vse spremembe v družbi in v gospodarstvu, da bo znanje lahko ves čas krožilo in se posodabljalno.

V. VPIS IN PREHODNOST

1. Sprememba vpisnega postopka.
2. Prehod na univerzitetni študij maturantov poklicne mature s pomočjo petega predmeta na splošni maturi naj se uredi tako, da se upošteva obstoječa zakonodaja 38. člen Zakona o visokem šolstvu.
3. Upoštevanje Pravilnika o standardih in normativih v srednjih šolah.
4. Izvedbeni kurikuli morajo biti odprti in fleksibilni, da bodo lahko hitro odgovorili na nove potrebe trga dela in širše družbe (klimatski izzivi in trajnostni razvoj, digitalizacija, staranje prebivalstva, hibridne ekonomije ...).

Evalvirati je potrebno odprti kurikul in ga razširiti. Zadnji posodobljeni programi so povečali PUD nekaterih programov s 4-ih tednov na 8 tednov, posledično so razpolovili obseg odprtega kurikula, kar je velika napaka, potrebna popravka.

Člani skupine: Gvido Jager, Andreja Tamše, Adrijana Hodak, Simon Konečnik, Darinka Martinčič Zalokar, Martin Pivk, Slava Grm Prevc, Fedja Pobegajlo in Nives Počkar.